

KOYUN BABA MENAKIPNAMESİNDE TESPİT EDİLEN KERAMET MOTİFLERİ ÜZERİNE KÜLTÜREL BİR İNCELEME

A CULTURAL CONSIDERATION ON THE MIRACULOUS
MOTIFS DETECTED IN THE RELIGIOUS LEGEND OF KOYUN
BABA

BERNA KOLOT*

Sorumlu Yazar

Öz

İslam inancının Türk halkları arasında yayılmaya başlamasıyla birlikte veli, derviş, eren gibi adlarla anılan zatlar ortaya çıkmıştır. Halk nazarında bu zatlar Allah'a yakın görülmüş ve 'Allah dostu' olarak nitelendirilmişlerdir. Velilerin Allah yoluna kendini feda etmiş kimseler olmasının yanında Anadolu'da İslamiyet'in yayılmasında önemli katkıları bulunan toplumsal işlevleri de bulunmaktadır. Kolonizatör dervişler olarak zikredilen bu velilerin hayatlarını, yaşadıkları dönemleri ve o dönemdeki tarihsel izleri barındıran çeşitli eserler yazılmıştır. Menakıpname veya velayetname adıyla bilinen bu eserlerde velilerin hayatlarının yanı sıra olağanüstü özelliklerinin de kaydedildiği görülür. Keramet adı verilen bu olağanüstü özellikler arasında ölüleri diriltme, hastaları iyileştirme, tabiat kuvvetlerine hükmetme gibi birbirinden farklı özellikler yer alır. Kaynaklarını dinlerin kutsal kitaplarından, farklı milletlerin mitolojik anlatılarından ya da eski Türk inançlarından alan bu kerametlerin velilerin pek çoğuna atfedildiği görülür. Menkıbelerde nakledilen kerametler, velinin kutsal mahiyetinin geniş kitlelere yayılmasına ve toplum tarafından kabul görebilmesine etrafında çok sayıda müridin toplanmasına aracı olur. Keramet ehli oldukları düşünülen velilerin gerek Anadolu'da gerek dünyanın farklı coğrafyalarında yer aldığı, kiminin ününün bölgesel kiminin de geniş bir coğrafyaya yayıldığı görülür. Türk-İslam coğrafyasında farklı bölgelerde türbesi/makamı bulunan ve adı bilinen erenlerden biri Koyun Baba'dır. Kendini Allah'a adayan Koyun Baba'nın manevi yolculuğu Hz. Muhammet'i rüyasında görmesiyle başlar. Ardından rüyasında Hz. Ali'den aldığı emirle Horasan'dan Osmancık'a gelir ve manevi yolculuğu Osmancık'ta son bulur. Koyun Baba'nın yaşamı boyunca birbirinden farklı kerametler gösterdiği kendisine atfedilen menakıpnemelerde nakledilmiştir. Bu çalışmada, Koyun Baba menakıpnamesinde tespit edilen keramet unsurları kültürel, dinî ve mitolojik açıdan değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Menkıbe, Keramet, Veli, Koyun Baba.

Abstract

With the adoption of Islam, such personalities as veli, dervish appeared among the Turkic peoples. In the opinion of the people, these people were considered close to Allah and were considered "friends of Allah". In addition, these people also contributed to the spread of Islam in Anatolia. Various works were written describing the lives of these people, who were called dervish colonizers, such as religious legend, velayetname. According to the information

Araştırma Makalesi / Künye: KOLOT, Berna. "Koyun Baba Menakıpnamesinde Tespit Edilen Keramet Motifleri Üzerine Kültürel Bir İnceleme". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 111 (Eylül 2024), s.1-16 <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1414762>

* Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, E-mail: b.bernakolot@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4573-7682.

conveyed in these works, these people also possess supernatural abilities. These remarkable properties, called miracles, include such distinctive properties as the ability to raise the dead, heal the sick, and control nature. These miracles performed by veli originate from the Scriptures, mythological narratives and ancient Turkic beliefs. Thanks to the miracle, veli reputation spreads in society more quickly. Thus, many people gathered around veli who believed in him. One of the velis, whose mausoleum is located in different regions of Turkish-Islamic geography and whose name is known, is Koyun Baba. The spiritual journey of Koyun Baba, who devoted herself to Allah, begins with the fact that he sees the Prophet Muhammad in a dream. He then arrives in Osmanjik, Turkey, from Khorasan on the orders of Hz. Ali in a dream, and his spiritual journey ends in Osmanjik. There are many Menakıpnames that tell about the life of the Koyun Baba. In this study, the elements of the miracle attributed to the Koyun Baba have been tried to be evaluated from a cultural, religious and mythological point of view.

Key Words: Religion, Religious Legend, Miracle, Veli, Koyun Baba.

Giriş

Öğretici, geliştirici mahiyeti bulunduğu inanılan dinlerin Tanrı ya da tanrıları ile bu Tanrı'nın/tanrıların dünyadaki düzeni, ahlakı ve dinî öğretileri insanlara ilemesi için görevlendirdiği peygamber lafzıyla bilinen elçileri bulunmaktadır. İslam dinine bakıldığında Tanrı'nın pek çok peygamberi elçi tayin ettiğine ve bu elçilere birbirinden farklı olağanüstü özellikler bahşettiğine inanıldığı görülmektedir. Bu inanışların temelinde ise dinin kutsal kitabı Kur'an ve hadislerin olduğu anlaşılmaktadır. Zamanın ilerlemesi ve dünyaya yeni bir peygamberin gelmesiyle İslam dinini farklı coğrafyalara yayma ve dinin esaslarını öğretme vasfını Allah dostu olarak nitelendirilen velilerin yüklendiği görülmektedir. Kelime anlamı "dost, ahbap, arkadaşı, yardımcı, komşu" (Ocak, 2016, 24) şeklinde açıklanan veli kavramı halk inancında kendini Allah'a adayan, tüm eylemlerini Allah yolunda gerçekleştiren ve Allah'ın onları kendisine dost seçtiği kişiler olarak kabul edilmektedir. İnanış çerçevesinin dışından bakıldığında ise İslam dininin Türk yurtlarında ve bilhassa Anadolu'da yayılmasında velilerin oldukça önemli katkıları olduğu anlaşılmaktadır. Etraflarında pek çok müridi barındıran, halkın her zorlukta ve sorunda kendisine başvurduğu kişiler hâline gelen veliler hakkındaki bilgilerin günümüze ulaşmasını sağlayan eserler yazılmıştır. Menakıpname, velayetname olarak kayda geçen bu eserlerde peygamberlerin dini yayma, din öğretilerini halk arasında benimseterek örnek model olma vasfını üstlenen velilerin doğumundan ölümüne kadar hayat hikâyeleri kaleme alınarak öldükten sonra yaşatılmaya devam etmeleri sağlanmıştır. Yazıldıkları dönem ve o dönemdeki şahsiyetler hakkında kesin olmamakla birlikte bazı bilgiler edinilmesini sağlayan bu kitaplarda velilerin, peygamberlerde mucize olarak açıklanan olağanüstü özelliklerine benzer özellikler taşıdıkları görülmektedir. Keramet olarak açıklanan ve sıradan insanlarda zuhur etmesi mümkün olmayan bu sıra dışı özelliklerin pek çok velide var olduğu anlaşılmaktadır.

Bünyesinde birbirinden ilginç ve sıra dışı kerametler barındıran, ünü oldukça geniş bir coğrafyaya yayılarak adı bilinen erenler arasında yer alan velilerden biri Koyun Baba'dır. Anadolu ve Balkanlarda Türk-İslam sentezinin yayılıp gelişmesinde önemli katkıları olduğuna inanılan Koyun Baba'nın asıl adı Seyyid Ali'dir ve kendisi Horasan'da doğmuş olup İmam Rıza'nın on ikinci oğlu olarak kabul edilmektedir. Evliya Çelebi'nin kaydettiği bilgilerden hareketle Koyun Baba'nın Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden biri olduğuna inanılmaktadır (Gürel, 2019, 30). Otman Baba Velayetnamesi'nde adı geçen Koyun Baba'nın, buradaki menkıbevi bilgilere göre 1402 senesinde Doğu Anadolu'ya geldiği, 1478 tarihinde öldüğü varsayılmaktadır (Say, 2009, 153). Koyun Baba'nın lakabının kaynağı hakkında da çeşitli görüşler

mevcuttur. Ocak'a göre koyun gütmesinden; H. Yılmaz'a göre üç gün aradığı koyunu bulup gözlerinden öpmesinden; Evliya Çelebi'ye göre ise yirmi dört saatte bir koyun gibi melemesinden ötürü kendisine bu lakap verilmiştir (Kurum, 2021, 90).

Zeki Gürel'in (2019, 33) araştırmasına göre Koyun Baba'ya ait olduğu düşünülen Türkiye'de on yedi, Balkanlarda ise iki türbesi bulunmaktadır. Ünü, yaşadığı coğrafyanın sınırlarını aşan Koyun Baba'nın türbe sayısının fazla olmasının yanında bugüne kadar yazılmış hikâye, roman gibi türlerle şiir, ninni, türkü gibi eserlerde de kendisinden bahsedildiği görülmektedir (Gürel, 2019, 31; Taşğın, 2017, 103-121). Farklı edebi türlerde adına rastlanan Koyun Baba'nın bugüne ulaşmasına vesile olan menakıpname nüshalarının ona yakın olduğu bilinmekte ve bu nüshalar üzerinde çeşitli araştırmacıların çalışmaları bulunmaktadır (Kurum, 2021, 31; Taşğın, 2015, 127-130). Bu çalışmada ise Ahmet Taşğın'ın Milli Kütüphane Yazmaları arasında bulunduğu ve *Horosan'dan Balkanlara Ulaşan Eren Koyun Baba ve Menakıbı* adıyla 2017 yılında yayımladığı eseri ele alınmıştır. Eserde Taşğın, Koyun Baba'ya ait olduğu bilinen manzum ve mensur nüshaları bir arada ele almıştır. Koyun Baba'nın doğumundan ölümüne, manevi yolculuğuna başlayışından onu nasıl sonlandırdığına kadar çeşitli bilgilerin yer aldığı eserde Koyun Baba'da zuhur eden çeşitli keramet örneklerine rastlanmaktadır. Çalışmada bu kerametler, Ahmet Yaşar Ocak'ın *Kültür Tarihi Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri* (2016) adlı eserindeki tasnif esas alınarak dinî, mitolojik ve kültürel açılardan incelenmeye çalışılmıştır.

A) Velinin Kendi Vücudunda Cereyan Eden Keramet Motifleri

1. Bir Anda Çok Uzak Mesafeleri Katedebilme (Tayyimekân)

Evliya menkıbelerinde sık karşılaşılan kerametlerden biri ermişlerin mekân aşmada sınır tanımayan olağanüstü özelliklere sahip olmalarıdır. Tayyimekân olarak adlandırılan bu kerametın sözlük anlamı “Bir yeri atarcasına aşma, yerin ayakaltında dürülüp bükülmesi suretiyle uzak bir yere bir anda gidiverme, mesafeyi aşma şeklindeki mucize ve keramet.” (Ayverdi, 2008, 3097) şeklinde açıklanmaktadır. Ocak'ın Sünni ve Bektaşî menkıbelerinde ortak bir motif olarak kaydettiği tayyimekân ayetlerde (17/1; 27/40) peygamberlere atfedilen bir mucize olduğu görülmektedir. Ayrıca şamanların ayin sırasında göğe yükselerek tanrılarla görüştüğü astral seyahatlerinde ve çeşitli şaman anlatılarında şamanlarda da böyle bir özelliğe rastlandığı (Bayat, 2005, 173; Potapov, 2012, 173-175) tespit edilmiştir. Velilerde sıklıkla rastlanan tayyimekân kerametinin Koyun Baba'da da zuhur ettiği ancak menkıbede kendisinin gerçekleştirmesi dışında farklı kişilerin de mekân aşmasına aracı olduğu görülmektedir. Menakıptaki mekân aşırma örneği kendisine hizmet eden Bahşi adındaki derviş üzerinden gerçekleşmektedir. Hacca gitmek isteyen dervişini yanına alan Koyun Baba onu bir tepeye çıkartır ve birlikte helva pişirirler. O esnada Koyun Baba esasını eline alıp ‘Gözünü yum’ komutunu verir ve Bahşi bir anda kendisini hacda bulur (Taşğın, 2017, 232-239). Bu menkıbe içerisinde aynı zamanda Koyun Baba'nın kendisinin de tayyimekân gerçekleştirerek hacca gittiği ve Bahşi'yi alıp geri getirdiği nakledilmektedir.

Ansızın gözden kaybolan keramet ehli kişilerin “dolabın içine girmek, perdenin arkasına geçmek, pencereden bakmak, ata binmek veya tayyimekân yaptırarak kişinin ayağının üzerine basmak, elini tutmak vb.” (Demirtaş, 2022, 41) eylemlerle mekân aşma yolculuğuna başladığı görülmektedir. Birbirinden farklı şekillerde gerçekleştirilen mekân aşma kerametinin Horasan erenlerinden Koyun Baba'nın kerametleri arasında da yer aldığı ve yukarıda görüldüğü üzere bu kerametlerde Koyun

Baba'nın mekân aştığı gibi mekân aşırın bir veli olduğu anlaşılmaktadır. Örnekte erenin yanında bulunan kişi keramet ehli değildir ancak Koyun Baba'nın olağanüstü vasfı sayesinde onun da tayyimekân yolculuğunu yapabildiği görülmektedir. Nakledilen tayyimekân örneğinde bedenın yolculuğu söz konusudur. Aynı zamanda menkıbelerin çoğunda görülen tayyimekân öncesi helva pişirmenin bu menkıbede de yer aldığı görülmektedir. Mekân aşırın Koyun Baba'nın kerameti gerçekleştirmesindeki esas faaliyetinin ise 'Gözünü yum' komutunu vermesidir. Koyun Baba bu komutu verdiği anda tayyimekân zuhur etmekte ve kişiler mekân aşmaktadır. Mekân aşma aracı olarak düşünülebilecek olan bu komut adeta tılsımlı bir söz yahut dua hükmünde gibidir. Ayrıca Koyun Baba'nın tek bir komutla gerçekleştirdiği mekân aşırma kerameti, onun ruhani varlığının derecesinin anlaşılması ve velayetinin ispatlanması için de önemli bir unsurdur.

2. Öldükten Sonra Yeniden Dirilmiş Görünme

Sünni ve Bektaşî menkıbelerinde ortak bir motif olan öldükten sonra canlı görünme kerameti ölüm sonrası var olan yaşam inancıyla bağdaşmaktadır. Ölen kişinin ve dolayısıyla ruhun öldükten sonra yaşamaya devam ettiği inancının bir kalıntısı olarak karşılaşılan bu keramet esas itibarıyla animizm inancının bir yansıması olarak düşünülebilir (Savaş, 2023, 256). Eski Türk inançlarına bakıldığında da ölen insanların ruhlarının ardında bıraktıkları insanları rahatsız etmeye devam ettiği hatta bu sebeple yaşayan insanların pek çok yönetime başvurup ölülerinin ruhlarını kendilerinden uzaklaştırmaya çalıştıkları görülmektedir. Velileri üstün konumda sınıflandıran halk inanışlarına göre sıradan insanlar için öldükten sonra kişinin bedeninin canlı bir şekilde görülme olasılığı yoktur. Keramet ehli olmayan insanlar ölür, bedenleri çürürken ruhları yaşamaya devam eder ve bilinçsizce dolaşır yaşayanlara zarar vermeye çalışır. Ancak keramet ehli insanlarda bu durumun tersine bir inanın olduğu, ermiş kişilerin öldükten sonra dirilebileceği, kendi tabutlarını taşıyabileceği, karşısına çıktıkları kişilerle konuşabileceği, savaşakilere bizzat kendisi yahut çeşitli varlıklarla yardım edebileceği gibi kerametler sergileyebileceklerine inanılmaktadır. Bu örneklerde veli kimi zaman bedenlen kimi zaman ruhani bir şekilde insanların karşısına çıkar ve insanlar veliye ait nesne yahut varlıklar aracılığıyla bunu velinin yaptığını anlar. Koyun Baba menkıbesinde karşılaşılan öldükten sonra dirilme örneğinde velinin bu kerameti bedenlen gerçekleştirdiği görülmektedir. Koyun Baba'nın ölüm haberini alan Saltuk köyünden bir talip, ağlaya ağlaya gelirken karşısına bir anda Koyun Baba çıkar. Bu duruma şaşırın talip erene, 'Seni bana öldü demişlerdi' der ve çok sevinir. Koyun Baba "Beli oğlum, bu ten libası köhnemiş idi. imdi çıkarıp bıraktım, oğlanlar anda ağlaşırlar var sen de bile ağla..." der ve bir anda kaybolur (Taşğın, 2017, 262). Bedenlen dirilişin gerçekleştiği bu örnekte veli, ölmüş olmasına rağmen müridinin karşısına canlı bir şekilde çıkmaktadır. Koyun Baba'nın velayet gücünü ve bu gücün öldükten sonra dahi devam ettiğini kanıtlayıcı nitelikte olan bu menkıbede erenin "bu ten libası köhnemiş" ifadesi ölümünün bedenlen gerçekleştiğini ancak manevi anlamda yaşamaya devam ettiğini göstermektedir.

Koyun Baba'nın öldükten sonra keramet gösterebilme özelliğini aktaran bir başka menkıbeye göre Baba'nın mezar yerinin inşasında Selim Dede ile Mahmud Dede arasında anlaşmazlık çıkar ve diğer erenler Selim Dede'nin yapıyı kerpiçten yapma fikrine katılır. Bu duruma çok üzülen Mahmud Dede bir gece rüyasında Koyun Baba'nın kendisine "Oğlum Mahmud sabreyle uyuma" dediğini görür. Allah'ın inayetiyle yağın yağmur sel oluşturur ve yapı 3 kez sel yüzünden yıkılır. Bunun üzerine erenler Mahmud Dede'nin önerisiyle yapıyı inşa ederler (Taşğın, 2017, 301-

302). Bu menkıbede görüldüğü üzere Koyun Baba ölmüş olmasına rağmen hem kendi mezarının yapı malzemesine müdahale edebilme hem de kendisi için üzülen erenini görüp onu teselli edebilme kerametlerini göstermektedir.

3. Cinsi Duygulardan Uzak Olma

Erenler, dünyaya dair zevküsefa içeren ne varsa her birinden sıyrılmış, kendini yalnızca Allah'a adanmış ve Allah'ın rızasını kazanmak için uğraş veren kişiler olarak algılanmaktadır. Kalben kendini Allah'a adanmış bir erenin bedenlen de bu eylemi gerçekleştirmesi beklenir. Cinsel duygulardan uzak olma, bedenlen dünya zevklerinden sıyrılmışın göstergelerinden biridir. İnsanoğlunun temel ihtiyaçlarından biri olarak kabul edilen cinsellik, erenlerin dünyasında Allah'tan uzaklaşmaya sebep olabilecek dünyevi bir arzudur. Keramet addedilen cinsi duygulardan uzak olma durumunun Koyun Baba'da iki şekilde zuhur ettiği görülmektedir. Bunlardan ilki erenin hiç evlenmemiş olmasıdır. Onun cinsi duygulardan uzak olduğunu gösteren ikinci emare ise hayalarının yerinde gül bulunuyor olmasıdır. Menkıbeye göre dedikoducu insanlara ders vermek niyetiyle keramet gösterip kış ayında kiraz ağacında meyve verdiren Koyun Baba kiraz toplamak için ağaca çıkar. Hakkında kötü şeyler yayan insanlar ağacın altından Koyun Baba'ya bakarken onun hayalarının yerinde beyaz ve kırmızı gül olduğunu görürler. Bunun üzerine Baba'nın ayağına kapanıp ondan af dilerler (Taşgın, 2017, 293).

Menkıbelerde cinselliği çağrıştıracak ifadeler üstü örtülü bir şekilde olay içerisine yerleştirilerek daha çok alegorik bir anlatım metodu ile aktarılmaktadır (Savaş, 2023, 257). Koyun Baba'ya dair nakledilen bu menkıbede de onun cinsellikten uzak oluşu renk sembolizmiyle birlikte verilmektedir. Sıradan insanlardan farklı şekilde hayalarının yerinde kırmızı ve beyaz gül barındıran Koyun Baba'nın bu yapısı onun velayetini kanıtlayıcı niteliktedir. Menkıbede yer alan kırmızı/al-beyaz/ak birlikteliği manevî temizliği, iffeti ve masumiyeti simgelerken (Kurum, 2021, 163; Yurduseven, 2023, 56) aynı zamanda velinin somut ve soyut anlamlarda cinsel arzularından uzak olduğunu göstermektedir (Kurum, 2021, 163). Menkıbede dikkat çeken bir diğer husus da dedikodudur. Neredeyse insanlığın tarihi kadar eski bir kavram olan dedikodu, hayatta kalma ve sosyalleşme/örgütlenme içgüdüsünün dile yansımalarıdır ve zamanla bu kavram genişleyip günümüz modern dünyasında da farklı anlamlar kazanmıştır (Sezer, 2020, 1046). Her ne kadar olumsuz bir anlam ve yanlış bir tutum olarak sergilense de bu menkıbede dedikodunun varlığı erenin velayet gücünü ispatlamasına aracı olan olumlu bir unsurdur. Hakkında yayılan kötü dedikoduları engellemek isteyen Koyun Baba'nın bu dedikodular sayesinde iki önemli kerametinin halk tarafından öğrenildiği görülmektedir.

4. Öleceği Yeri ve Zamanı Önceden Bilme

Tarihin karanlık dönemlerinden bugüne değin insanlar en çok ölümlerle mücadele etmiş, ölüme karşı çareler aramış ancak bulamamıştır. Vakti geldiğinde herkesi bu dünyadan koparacak olan ölüm, veliler için de geçerlidir. Her canlı gibi veliler de ölümlerle yüzleşmiştir ancak onları sıradan insanlardan ayıran farklar ölüm olgusunda da kendini göstermektedir. Keramet ehli kişilerin yaşarken sergilediği bu olağanüstü özelliklerin ölmeye yakın, ölüm anında hatta öldükten sonra dahi devam ettiğine inanılmaktadır. Ölüm sonrası yeniden dirilmenin görüldüğü velilerde ölümlerle alakalı bir başka keramet unsuru da ölecekleri yeri ve zamanı önceden biliyor olmalarıdır. Sünni ve Bektaşî menkıbelerinde ortak bir motif olarak karşılaşılan öleceğini bilme

kerametinin pek çok velide olduğu gibi Koyun Baba'nın da kerametleri arasında yer aldığı görülmektedir. Menakıpta nakledilen ilk menkıbeye göre İnegöl Dağı'na gelen Koyun Baba, kudret sapanına bir taş koyup fırlatır ve taş Hıdırlık mevkiine düşer. Taşın etrafı mezar yeri gibi çevrilir ve ziyaretgâh olarak kullanılır (Taşgın, 2017, 289). İkinci menkıbe ise asa üzerinden aktarılmaktadır. Koyun Baba'nın erenleri kendisine gelip nereye gömülmek isteyeceğini sorar. Koyun Baba asasını eline alıp gömülmek istediği yeri işaret eder ve o vakit erenler mezar yerinin inşasına başlar (Taşgın, 2017, 300). Hayatının her safhasında sevgiliye yani Allah'a kavuşmak için uğraş gösteren veli nazarında ölüm bir vuslattır, kavuşma ve mutluluktur. Her gün bu kavuşmayı bekleyen velinin öleceği yeri ve zamanı bilmesi, ölmeden önce bunları ayarlaması “bilinmeyeni bâtin kuvvetiyle sezme biçimi” (Köksel, 2019, 231) şeklinde açıklanmaktadır.

B) Tabiat Varlıkları ve Eşya Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

1. Mevsimin Dışında Çiçek veya Meyve Oldurma

Bektaşî menkıbelerinde görülen mevsimin dışında çiçek veya meyve oldurma kerametinin velinin daha çok veliliğini ispat etme, kendisine atılan bir iftiranın ya da dedikodunun önüne geçebilme adına gerçekleştirdiği görülmektedir. Koyun Baba'ya dair nakledilen menkıbelerde bu keramet, kendisi hakkında dedikodu yapan kişilere bir ders verme amacıyla gerçekleşmektedir. Yanında çalıştığı Mustafa Faki ile yakın ilişkisini kıskanan kötü niyetli insanlar her ikisini de itibarsızlaştırmak için haklarında dedikodu yayar. Bunun üzerine M. Faki insanları bahçe seyrine davet eder. Kış vakti herkes bahçede toplanır ve Koyun Baba mevsimi olmamasına rağmen herkesin önünde dua ederek kiraz ağacının çiçeklenip meyve vermesi kerametini gerçekleştirir (Taşgın, 2017, 293). Bu menkıbede görülen zamanı dışında meyve verdirme kerametinin gerçekleşmesinde esas etkenin iftira olduğu görülmektedir. Kendisi ve işverenin üzerine atılan bir iftiradan dolayı Koyun Baba zamansız bir meyvenin ağaçta yaratılmasını sağlar. Kur'an-ı Kerim'in Al-i İmran (3/37, 2011, 63) ve Meryem (19/24-25, 2011, 331) surelerinde Tanrı'nın emriyle Hz. Meryem'in olmayacak yerlerde yanında hep yiyecek olduğu, kurumuş bir hurmada Meryem'in dokunmasıyla tazecik hurmaların oluştuğu aktarılmaktadır. Tanrı'nın “Ol” emriyle öldürdüğü mevsimi dışında yiyecek verdirme ya da yoktan yiyecek-ıçecek var etmenin Bektaşî menkıbelerinde velilere atfedilmiş bir keramet unsuru olarak nakledildiği görülür. Koyun Baba'yla ilgili anlatılan bir menkıbede de bu keramete rastlanıyor olması aynı zamanda velilerin tabiat olaylarına, tıpkı şamanlarda olduğu gibi, müdahale edebildiğini de göstermektedir.

2. Yerden, Taş veya Kayadan Su Fışkırtma

Sünnî ve Bektaşî menkıbelerinde ortak motif olarak görülen yerden/taştan/kayadan su çıkartma motifinin pek çok veliye atfedilen bir keramet unsuru olduğu görülmektedir. Menkıbelerde bu motif genellikle “velinin duasıyla; elini, ayağını, parmağını, yumruğunu yere, taşa/kayaya vurmaya; yeri kazmasıyla; asa ya da okunu yere, taşa/kayaya vurmaya su çıkarması” (Kurum, 2021, 175) şeklinde gerçekleşmektedir. Motifin kaynakları arasında kutsal kitaplarda peygamberlere bahşedilen mucizelerin olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an'ın Sâd suresinde (38/44, 2011, 504) Hz. Eyüp ayağını yere vurarak, Araf suresinde (7/160, 2011, 184-185) ise Hz. Musa asasını taşa vurarak su çıkarma mucizesini göstermektedir. Benzer bir örnek Kutsal Kitap'ta (Hâkimler XV, 17-19) Samson üzerinden nakledilmektedir. Bu

ayetlerin yanında ayrıca Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail ile annesinin çaresizliğini gören Cebrail'in toprağı kazarak su çıkarması (Küçükaşçı, 2013, 242) kıssasının da motifin çıkış noktalarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Dinlerin kutsal kitaplarında ve kissalarda peygamberler üzerinden mucize olarak nakledilen su çıkarma motifi, Koyun Baba menakıbında tespit edilen kerametler arasındadır. Koyun Baba'nın erenleri onun yanına gelip mezar yerinin inşası için suyu bulmakta ve Kızılırmak'tan taşımakta zorlandıklarını belirtir. Bunun üzerine Koyun Baba'nın duasıyla bir taşın dibinden su çıkar. Yapı tamamlanana kadar akan su yapı bittiği anda akmaz olur (Taşğın, 2017, 302). A. Y. Ocak (2013, 275), Anadolu sahası dışındaki eski Türk efsane, masal gibi metinlerde su çıkarma motifine rastlanmadığını, bunun da motifin eski Türk inançlarıyla bir alakası olmadığını daha çok Kitab-ı Mukaddes kaynaklı olduğunu belirtmektedir. Satı Kumartaşlıoğlu'na (2016, 132) göre motifin kaynağı kutsal kitaplardır ve suyun kutsallığından hareketle eski Türk kültüründeki tabiat kültüne ait inanışların izlerini barındırmaktadır. Aynı zamanda tabiat kültüyle ilişkilendirilen bu unsurlar İslamiyet etkisiyle de veli kültü ile bütünleşmektedir. Menkıbede Koyun Baba'nın asasını yere vurmasıyla su çıkarma kerametini gerçekleştirdiği görülmektedir. Aynı zamanda bu menkıbede dikkat çeken husus Baba'nın kerameti kapalı bir ortamda, dergâhın ortasında gerçekleştiriyor olmasıdır. Bu durum akıllara Hacı Bektaş Veli'nin mektebin ortasından dua ederek su çıkarma kerameti örneğini getirmektedir (Gölpınarlı, 1995, 5-6). Bu durum, su çıkarılması olağandışı görülen yerlerde su çıkarmanın, doğada su çıkarılması muhtemel yerlerden su çıkarma kerametine göre daha üstün bir velayet gücü taşıdığını düşündürmektedir.

3. Cansız Varlıkları Konuşurma

Sünni ve Bektaşî menkıbelerinde veliler üzerinden nakledilen bir başka keramet örneği cansız varlıkları konuşurma, onlarla sohbet etmedir. Yarattılmış olan her şeyin bir ruhu olduğu inancının bu motifte veliler üzerinden tezahür ettiği görülmektedir. Koyun Baba menakıbında örneğine rastlanan cansız varlıkları konuşurma kerameti şu şekilde nakledilir: Koyun Baba koyun güderken bir bağın kendisine seslendiğini ve "Er kişi isen koyunları bana yayasın, otlarımı ayırsınlar" dediğini duyar. Bunun üzerine Baba, koyunları bu bağa yayar, tüm koyunlar bağa zarar veren otları ayıklar ve bağa hiçbir şekilde zarar vermez (Taşğın, 2017, 288). Menkıbelerde velilerin gücünün aktarılmasında sık kullanılan alegorik anlatım şeklinin bu menkıbede bağın veliyle konuşması şeklinde gerçekleşmektedir. Koyun Baba'da zuhur eden diğer keramet örneklerinde olduğu gibi burada da gösterdiği kerametın onun velayetini ispatlamasına ve kendisine saygı duyacak, onun veliliğine hürmet edecek yeni kişiler toplamasına vesile olmaktadır. Koyun Baba'dan ermişliğini ispat etmesini isteyen bağın, insanların Koyun Baba'nın velayetini anlamaya ve ona inanmasına yönelik bir aracı olduğu anlaşılmaktadır.

C) Hayvanlar Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

1. Vahşi veya Yabani Hayvanları İtaate Alma

Menakıbnamelerde velilere atfedilen olağanüstü özelliklerden bir tanesi de evcil yahut vahşi hayvanları itaate alarak onları hizmetinde kullanmadır. Menkıbelerde velilerin bazen veliliğini ispatlayabilmek bazen halkı yahut kendisini koruyabilmek maksadıyla hayvanları kullanabildiği görülmektedir. Bilhassa insanlar için tehlike arz eden vahşi hayvanların itaate alınarak söz dinleyen uysal hayvanlar olmaları velilerin velayetini ispatlatmakta önemli rol oynamaktadır. Sünni ve Bektaşî menkıbelerde

ortak motif olarak karşılaşılan vahşi hayvanları itaate alma, onları hizmetinde kullanma kerametleri Koyun Baba menakıbında da yer almaktadır. Abdullah Vaiz adlı biri Koyun Baba'nın itibarını zedelemek ister ve öğrencilerine Koyun Baba'yı yakalayıp getirmeleri için emir verir. Yola koyulan öğrenciler Kızılırmak'ta yıkanmak ister ancak nehirden çıktıklarında kıyafetlerinin yılanlarla dolu olduğunu görürler. Karşılıklarına çıkan bir çoban bu yılanların Koyun Baba'nın emriyle burada olduğunu ve sadece onun emriyle geri gideceklerini söyler. Öğrenciler, Koyun Baba hakkında olumlu şeyler söylemeye başlayınca hem yılanlar hem de çoban bir anda kaybolur. Bunun üzerine öğrenciler yola koyulup Koyun Baba'yı bulur, ondan af dileyip ona mürit olurlar (Taşğın, 2017, 291-292). Menkıbede Koyun Baba'nın vahşi hayvanlar arasında kabul edilen yılanları itaat altına aldığı görülmektedir. Kendisine zarar vermek için yollara düşen kötü niyetli insanlara karşı Koyun Baba velayeti vesilesiyle emri altına aldığı yılanları kullanmakta ve kişileri korkutmaktadır. Yılan gibi vahşi bir hayvanı emirlerine uyduracak kişinin ancak gerçek bir veli olduğunu düşünen kişiler de Koyun Baba'nın velayetini kabul edip ondan af dilemektedir. Bu menkıbede yılan, pek çok keramet örneğinde olduğu gibi Koyun Baba'nın veliliğini kanıtlayıcı unsur olarak kullanılmakta, onun etrafının veliliğini kabul etmiş yeni müritlerle çevrelenmesine vesile olmaktadır. Koyun Baba'nın emriyle harekete geçen yılanların kötü niyetli kişilerin kıyafetlerinin üzerine çıkıp orada beklemeleri, yaratılış mitlerinde ve İslami inanışlarda Tanrı tarafından bekçi olarak bir ağacı korumayla görevlendirilen yılanın bu fonksiyonunun menkıbelere benzer şekilde yansıdığını göstermektedir.

D) Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

1. Akıldan Geçenleri Bilme, Düşüncüyü Okuma

Velilerde zuhur eden kerametlerden bir tanesi de Sünni ve Bektaşî menkıbelerinde sık rastlanan başkalarının akıllarından geçen düşünceleri okuyabilmedir. Velilerin, yakınlarında ya da uzaklarında bulunan kişilerin aklından geçenleri bilebilir, kafalarındaki soruları okuyabilir ya da kötü niyetlerini öğrenip onlara önceden engel olabilir nitelikteki zatlar olduğuna inanılmaktadır. İncelenen menakıpnamede de Koyun Baba'nın akıldan geçenleri bilebilme kerametini sergilediği görülmektedir. Nakledilen menkıbelerin çoğunda kötü niyetli insanların aklından geçenleri okuyan Koyun Baba, her birine önlem almakta ve hayatını kurtarmaktadır: a) Rüyasında verilen emirle yola çıkmaya hazırlanan Koyun Baba'nın bu durumuna Şeytan haset eder ve zürriyetine "Varıp yoluna bağlayıp onu yoldan azdırarsınız" diye emir verir. Bunun üzerine şeytan tabiatlı insanlar Koyun Baba'ya zarar vermek üzere yola düşer. Bu durum Koyun Baba'ya malum olur ve Allah'ın Hafız adını anan Koyun Baba karşısına çıkan bir kavak ağacına sığınır. Kavak ağacı ikiye ayrılarak Koyun Baba'yı içine alır ve onu kurtarır (Taşğın, 2017, 289) b) Kötü niyetli Vaiz Abdullah'ın, Koyun Baba'yı tutup getirmesi için Osmancık'a gönderdiği öğrencileri Koyun Baba'ya malum olur (Taşğın, 2017, 291) c) Koyun Baba, Mustafa Faki adlı birinin koyunlarını güderken kötü niyetli insanlar Koyun Baba ile M. Faki'nin eşi hakkında türlü dedikodular çıkarmaya başlar ve bu durum Koyun Baba'ya malum olur (Taşğın, 2017, 293) d) Sultan Mehmet Han'ın kendisini ziyarete gelişi Koyun Baba'ya malum olur (Taşğın, 2017, 295). Nakledilen menkıbelerin çoğunda Koyun Baba'ya karşı kötü niyet besleyen ve uzakta olan kişilerin her birinin düşüncelerinin kendisine malum olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Koyun Baba'nın yakınında olan ve ona saygı duyan kişilerin de aklından neler geçtiğini bilebildiği görülmektedir. Bu konuda nakledilen ilk menkıbe mevcuttur: a) Sultan II. Beyazıt Koyun Baba'ya cülus olarak kırk bin akçe verir ancak Koyun Baba bu akçelerin hepsini ırmağa atar. Bu

duruma şaşırın erenlerin kafasında bazı düşünceler oluşunca bu hâl Koyun Baba'ya malum olur, Baba erenlere gerekli cevabı vererek onları rahatlatır (Taşğın, 2017, 297-298) b) Baba'nın Ali Koçi'ye Erişti lakabını vermesi diğer erenleri rahatsız eder ve bu durum kendisine malum olur (Taşğın, 2017, 301). Koyun Baba ve dahi pek çok velide zuhur eden akıldan geçenleri bilme kerametinin genellikle velilerin velayetini ispatlamaya, haklarındaki dedikoduları kendilerinde zuhur eden olağanüstü olaylarla boşa çıkarmaya ve sonunda insanların af dileyip ne kadar büyük zatlar olduklarını anlamaya yönelik örnekler olduğu görülmektedir.

İnsanların akıllarından geçenlerin kendisine malum olduğu Koyun Baba'nın velayetinin ne kadar güçlü olduğu farklı veliler üzerinde dahi etkili olmasından ve onun gelişinin diğer velilere/pirlere malum olmasından anlaşılmaktadır. Örneğin Koyun Baba'nın Hıdırlık'a gelmesi orada bulunan büyük pir Mantık Baba'ya malum olur ve Mantık Baba yaşını almış olmasına rağmen Koyun Baba'nın yanına gelip ona hizmet etmek için gönüllü olur (Taşğın, 2017, 290). Bu konuya dair bir başka örnek ise Koyun Baba'nın Osmançık'a gelmesi üzerine orada bulunan kırk erenin ansızın çerağlarının sönmesidir (Taşğın, 2017, 290). Bu örnekler, Koyun Baba'nın velayet gücünü kanıtlamasının yanında veliler arasında manevi bir hiyerarşinin varlığını da göstermektedir.

2. Gelecekte Olacakları Haber Verme

Sünni ve Bektaşî menkıbelerinde ortak motif olarak ele alınan geleceği görme, gaipten haber verme kerametinin eski Türk inanç sistemi Şamanizm'de şamanlara, İslam inancında ise peygamberlere atfedilen mucizeler arasında yer aldığı görülmektedir. Dünya hakkında geniş bilgiye sahip olan şamanlar geçmiş, şimdiki anı iyi değerlendirebilen ve özellikle geleceği yönetebilen kişilerdir (Bayat, 2006, 73). İslam dininin kutsal kitabı Kur'an'da da Hz. İsa kendisine inanmayanlara evlerinde ne yiyip neler biriktirdiklerini söyleyebileceğini (Âl-i İmrân 3/49, 2011, 65), Hz. Yusuf ise hapis arkadaşlarının rüyasını yorumlarken birinin eski işine döneceğini diğerinin ise öleceğini bildirmektedir (Yûsuf 12/41-42, 2011, 259). Ayetlerde görüldüğü üzere peygamberler karşısındaki insanlara Allah'ın inayeti ve vahiyyle mucizeler göstermekte ve peygamberliklerine kanıt sunmaktadırlar. Menkıbelerde sıklıkla karşılaşılan bu keramet Koyun Baba menkıbesinde de iki örneğine rastlanmaktadır. Menkıbelerin ilkinde Koyun Baba'nın namını duyan Fatih Sultan Mehmet kendisini ziyaret eder. Koyun Baba padişaha Uzun Hasan'ı yeneceğini, Trabzon, İstanbul ve Kefe fetihlerini kazanacağını müjdelar. Nitekim bütün fetihler Koyun Baba'nın sıraladığı şekilde gerçekleşir ve Sultan Mehmet galip gelir (Taşğın, 2017, 295). Diğer menkıbede ise Kargı adlı yerdeki çeşme başında 105 yaşında bir hatunla karşılaşan Koyun Baba, hatunun ileride Ahi Baba adını alacak kişiyi doğuracağını kadına bildirmektedir (Taşğın, 2017, 303-304). İnsanlar için merak edilen ve ne olacağı kestirilemeyen gelecek tam anlamıyla bir meçhuldür. Bu gizemi çözen ve ona dair haber verenler üstün kişiler olarak algılanmaktadır. Geleceğe dair merakı giderebilen velilerin bu özellikleri, halk nazarında onları üstün tutan ve saygı duyulmasını sağlayan nitelikleri arasında yer almaktadır.

E) Mukaddes, İnsanüstü ve Gizli Güçler Üzerinde Cereyan Eden Keramet Motifleri

1. Peygamberleri Görme, Onun Tarafından İrşad Edilme

Dinî kisve altında kutsal kabul edilen ve saygı duyulan veliler çeşitli olağanüstü kerametler sergileyebileceği gibi kutsal kabul edilen diğer zatlar yahut çeşitli varlıklarla da irtibata geçebilirler. Menakıpnamelerde rastlanan bu irtibatlar peygamberleri, Hızır'ı görme şeklinde olabileceği gibi şeytanı yahut cinleri görme, onlarla temasa geçme şeklinde de olabilmektedir. Peygamberleri görme ve görülen peygamber tarafından göreve çağrılma motifine Sünni menakıpnamelerde sık rastlanmaktadır. Allah'ın elçileri olarak kabul edilen peygamberlerin velilerle kurduğu irtibatlar "rüya âleminde, gaip/bâtın âleminde veya kutsal ruhların gaip âleminden dünyevî âleme intikal etmesiyle gerçekleşir. Bu temaslar esnasında geleceğe dair haberler; ezoterik bilgiler, emir ve istekler iletilir yahut kutsal kişinin ruhu ile veli sohbet eder." (Kurum, 2021, 232). Koyun Baba'ya atfedilen menkıbelerde onun rüya yolu ile kutsal zatlarla irtibata geçtiği görülmektedir. Peygamberleri görme ve onun tarafından görevlendirilme şekillerinden biri olan rüyada görme Koyun Baba menakıbında iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki Koyun Baba'nın Hz. Muhammet'i rüyasında görmesi ve Hz. Muhammet'in Koyun Baba'ya hacca gitmesini emredip yolculuğunda gideceği yolları, duraklayacağı mekânları aktarması şeklinde gerçekleşmektedir. İkinci rüyada ise Hz. Ali Koyun Baba'ya Osmanlı'ya gitmesini söylemektedir (Taşgın, 2017, 287-289). Koyun Baba'nın rüya yoluyla irşada davetini destekleyen iki önemli unsur mağarada ibadet ve işittiği nidalarlardır. Koyun Baba rüya yoluyla aldığı ilk irşada icabet ettiğinde dua hâlindeyken onu göreve davet eden ilk nidayı işitir. İkinci nida ise mağarada kırk gün süren ibadetinin sonunda gelmekte ve kendisi yeni bir göreve davet edilmektedir (Taşgın, 2017, 288-289). İlk rüya ve nida Koyun Baba'nın dervişlik makamına ilk adımını atmasını ve yolculuğunun çıkış noktasını simgelemektedir. Koyun Baba'nın dervişlik yolculuğundaki ilk eşik bu rüyadır. İkinci rüya ve nida ise Koyun Baba'nın varacağı menzili ve dervişliği icra edeceği mekânı temsil etmektedir. Erenin dervişlik macerasının başlangıcı ve sonu aslında bu iki rüya arasında gerçekleşmektedir.

F) Biyolojik Mahiyetteki Keramet Motifleri

1. Kısır yahut Yaşlı Kadın ve Erkeği Çocuk Sahibi Yapma

Evlenme ve çocuk sahibi olma hayatın geçiş evrelerinde önem arz eden ve kişiyi bir eşikten öbürüne taşıyan dönemlerdendir. Evlenip yuva kuran insanların çoğunluğu çocuk sahip olup neslinin devam etmesini ister. Ancak durum her zaman istenilen şekilde ilerlemez ve bazı aileler çocuk sahibi olamazlar. Böyle bir durumda aileler tıbbi yöntemlerin yanında geleneksel yöntemlere de başvurur. İnsanların başvurduğu geleneksel yöntemlerden bir tanesi türbe ziyaretleri ve dilek ağaçlarıdır. Türbelerde dua etme, konaklama, adaklar adama, dilek ağaçlarına ya da mezarlara çaput bağlama gibi uygulamalar bugün de hâlâ uygulanmaya devam etmektedir. Günümüzde türbelerini ziyaret ederek çocuk sahibi olmayı dileyen insanların, menakıpnamelerde bu isteklerini yaşayan velilerden de talep ettiği ya da velinin bizzat çocuğu olmayan insanlara yardım ettiği görülmektedir. Menkıbelerde velilerin, dua, tükürük, kan vb. yollarla sağlıklı yahut kısır, genç veya yaşlı bir kadını çocuk sahibi yaptıkları nakledilmektedir. Bu motifin örneğine Koyun Baba menakıbında da rastlanmaktadır. Kargı köyünde bir çeşme başında oturan Koyun Baba'nın yanına yaşlı bir kadın gelir. Koyun Baba, kadına kendisine hizmet etmek için verebileceği bir erkek çocuğunun olup olmadığını sorar. Kadının ona verecek çocuğu olmadığını

söylemesi üzerine Koyun Baba kocası 120, kendisi 110 yaşında olan kadına iki erkek çocuğu doğuracağını söyler. Zaman geçer ve kadın ikiz oğlan doğurur. Biraz zaman sonra Baba tekrar gelir ve ikizlerden Ahi Baba olanı seçer (Taşğın, 2017, 303-304). Bektaşî menkıbelerinde görülen bu motifin en eski örneklerine Kur'an-ı Kerim ve Kutsal Kitap'ta rastlanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in Âl-i İmrân suresinde (4/39-41, 2011: 64) kendisinin çok yaşlı olduğunu ve karısının kısır olduğunu söyleyen Zekeriya peygambere Yahya adlı bir oğlunun olacağı müjdelendir ve Allah'ın emri ile çocukları olması imkânsız görünen bu yaşlı çiftin bir oğulları olur. Benzer bir örnek ise Kutsal Kitap'ın 2.Krallar (4/11-17, 2016, 392) kısmında Elişa peygamber üzerinden nakledilir. Elişa peygamber kendisine evlerinde yer verip ona yardım eden yaşlı çiftin bir çocuğu olacağını müjdeler ve bir yıl sonra kadının oğlu olur. Dinî inanışların kutsal kitaplarında nakledilen bu hadiselerin peygamberler üzerinden Allah'ın inayetiyle gerçekleştiği görülürken zamanla yaratılan velî kültü içerisinde keramet adı altında velilere atfedildiği anlaşılmaktadır.

G) Veliliğini Kabul Edenlere Yönelik Keramet Motifleri

1. Başkalarını Ermişliğe Kavuşturma

Velilerin velayet gücünün kendilerinde zuhur etmesinin yanı sıra etrafında yetiştirdikleri müritlerine de tesir etmesi Sünnî ve Bektaşî menkıbelerinde ortak görülen keramet motiflerindedir. Kimi zaman peygamberler tarafından görevlendirme ile kimi zaman bağlı bulunulan dervişin sınavından geçerek onun görevlendirmesiyle müridin yeni bir hayata başladığı görülmektedir. Başkalarını ermişliğe kavuşturma kerameti, Koyun Baba'ya atfedilen menkıbeler arasında yer almaktadır. Menkıbeye göre birçok müridi bulunan Koyun Baba'nın Erişti lakabını verdiği Ali Koca adlı bir halifesi vardır. Koyun Baba'nın kendisini sınavından başarıyla geçen Erişti, Niğbolu'ya gönderilir ve ona bir tekke kurması, görevini yerine getirmesi emredilir. Ali Koca Niğbolu'ya gider, orada bir dergâh kurup gelene geçene yemek yedirmeye başlar ve uzun bir müddet burada hizmet vererek dervişlik görevini ifa eder (Taşğın, 2014, 301). Menkıbede Ali Koca'nın dervişlik makamına yükselmesine vesile olan şeyin sınavı ile gerçekleştiği görülmektedir. Koyun Baba'nın sınavından geçtikten sonra Ali Koca'nın Allah yolunda farklı bir konum ve yeni görevle hayatının yeni safhasına geçiş yaptığı anlaşılmaktadır. Bu durum, destan, halk hikâyeleri gibi halk yaratmalarında kahramanların pek çok kez sınamaya/yarışa tabi tutulması örneklerinin menkıbelerde de var olduğunu gösteren güzel örnekler arasındadır.

2. Başkalarını İkaz Edip Kötülüğe, Tehlikeye Düşmekten Kurtarma

Velilere dair nakledilen kerametler arasında ölü ya da diri her iki hâlde de onların zor durumda kalan canlılara yardım ettiği, hayatlarını kurtardığı sıklıkla görülmektedir. Bilhassa savaşan ya da esir düşen askere, zor durumda kalan orduya yardım edip onların zafer elde etmelerini sağladıklarına dair kerametler nakledilmektedir. Veliler, diri iken tayyimekân ve tayyizamanla ölü iken rüya yoluyla yahut yatırlarından kalkarak, yatırları etrafındaki varlıkları göndererek askerlere yardım etmektedir. Hatta insanların elde edilen bu zaferlerin velilerin kerametiyle gerçekleştiğini düşündüğü görülmektedir. Menkıbelerde karşılaşılan bu inanışlar, bir milletin kutsal kabul edilen vatanını korumak ve bunun için her türlü görevi yerine getirmek gerektiği mesajını vermektedir (Kumartaşhoğlu, 2020, 57). Koyun Baba'ya dair nakledilen bir menkıbede de kendisinin Gence Karabağ'da zor durumda kalmış bir askere rüya yoluyla yardım ettiği ve genci kurtardığı nakledilmektedir (Taşğın, 2017, 303).

3. Ejderha ile Savaşıp Öldürerek Halkı Kurtarma

Kaynağı Orta ve Uzak Doğu dinleri olduğu düşünülen (Ocak, 2013, 226) ve Bektaşî menkıbelerinde varlığına rastlanan bir başka keramet ejderha ile mücadele edip halkı kurtarmadır. Menkıbelerde nakledilen ejderha bazen veliye yardım eden bazen de velinin mücadele edip öldürdüğü bir motiftir (Koçak ve Gürçay, 2017). Dinî-tasavvufî alanlarda yer alan ejderha insanı yolundan saptıracak tuzakları sembolize eden bir varlık olarak aktarılmaktadır (Çoruhlu, 2002, 133). Koyun Baba menakıbında karşılaşılan ejderha, veliyle mücadele eden bir hayvandır. Menkıbeye göre bir ahu doğum yapar ancak o ahudan bir ejderha doğar. Ejderha Kadıncık Dağı ile Çal Dağı arasındaki iki köyün başına bela olur. Bunun üzerine köylüler Koyun Baba'dan medet umar. Kızılırmak'tan su içen ejderha gelenleri görür ve ateş yağdırır. Koyun Baba'ın yere çalar ve 'Taş ol' der. O anda ejderha Allah'ın emriyle taş olur. Koyun Baba'nın yurdu olduğu yerden ise kan ile irin şeklinde bir su akmaya başlar (Taşgın, 2017, 298). Dünya mitolojilerinde olumlu unsur olan ejderhanın güçlü varlığı kozmosu tehdit etmekte ve bu nedenle kaosu temsil etmektedir. Bektaşî menkıbelerinde velilerin ejderhalarla mücadelesi, esasen ejderhanın temsil ettiği kaosa ve sosyal düzeni yıkmaya karşı bir mücadeledir (Kalaycı, 2021, 360). Koyun Baba'nın kerametleri arasında varlığına rastlanan ejderha, menkıbede negatif unsur olarak karşımıza çıkmakta ancak onun olumsuz işlevi velinin gücünü kanıtlayıcı bir nitelikte sunulmaktadır. Ejderhayı alt eden veli, kimsenin başaramadığını başarmış ve olağanüstü vasıflara sahip olduğunu kanıtlamıştır. Menkıbede nakledilen asanın vurulduğu yerden akmaya başlayan kanlı-irinli su manevi pislikleri ifade ederken (Kurum, 2021, 642), velinin ejderhayı alt etmesi ise manevi bir arınmayı sembolize etmektedir. Aynı zamanda irin ifadesiyle anlaşılan sarımtırak renk de yine kötülüğü sembolize eden bir unsur olarak menkıbede yer almaktadır (Yurduseven, 2023, 65). Koyun Baba'nın ejderha ile mücadelesinde kerametini kanıtlamasının yahut velayet gücünü göstermesinin yanı sıra yaratılış mitlerinde tanrıların, dinî kitaplarda ise peygamberlerin üstlendiği düzeni sağlama görevinin menkıbelerde velilere, tarikat liderlerine atfedildiği anlaşılmaktadır.

H) Veliliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Keramet Motifleri

1. Beddua Ederek Hasımlarını Cezalandırma

Bektaşî menkıbelerinde sık rastlanan bir diğer keramet velilerin kendilerine düşmanlık besleyen yahut zarar veren kişileri cezalandırmasıdır. Allah dostu kabul edilen velilerin normal şartlarda her zaman ve herkese yardım eden kişiler olması beklenir lakin durum bazen tam tersi olmakta ve veli yardımcı olmaktan öte adeta bir felakete sebep olmaktadır. Velilerin kendisini öldürmeye gelenleri, kendisine iftira atanları, cimrilik edip muhtaca yardım etmeyenleri veya düzeni bozanları çeşitli şekillerde cezalandırdığı görülmektedir. Bu cezalandırma şekillerinden bir tanesi beddua ederek kötü niyetli kişilere zarar vermedir. Koyun Baba menakıbında da varlığına rastlanan bedduayla cezalandırmaya yönelik menkıbeler şu şekildedir: a) Koyun Baba'yı öldürmek isteyen biri damdan aşağı taş yuvarlar. Koyun Baba taşı tutup kendisine geri atar ve beddua ederek cüzzam olmasını ister. Adam o anda cüzzam olur ve kemikleri ortaya çıkacak hâle gelir (Taşgın, 2017, 292) b) Koyun Baba'nın itibarını zedelemek isteyen iki kişi ona iftira atar ancak veli, kerametiyle bu iftiralara bertaraf eder. İspat olmadan kendisine inanmayan bu iki kişiye de kör olun diye beddua eder ve adamlar kör olur. Ancak adamların ağlaşarak özür dilemeleri karşısında Koyun Baba tükürüğünü iki kişinin gözlerine sürer ve körlüklerini giderir

(Taşğın, 2017, 293). Nakledilen menkıbelerde Koyun Baba'nın kendisine iftira atanlara, yardım etmeyenlere ve onu öldürmeye çalışanlara yönelik beddua ederek cezalandırma eyleminde bulunduğu görülmektedir. Velinin beddua etmesi üzerine başlarına felaket gelen bu insanlar, velinin velayet gücünü ortaya çıkarmakta ve veliye yönelik her türlü kötü eylemin başkaları tarafından tekrarlanmaması adına ders niteliği taşımaktadır. Bu tarz menkıbeler, sabrı ve daima iyiliği öğütleyen veli anlayışıyla ters düşmektedir. Ancak velilerin Allah katına ulaştığı düşünülen duaları gibi beddualarının da oldukça etkili olduğunu kanıtlayan bu keramet, velilere zarar verilmemesi gerektiğinin net bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır.

Sonuç

Velilerin kutsal kişiler olarak kabul edilmesini, etrafında kendisine bağlı pek çok müridin toplanmasını ve ününü bulunduğu bölgenin dışına çıkarabilmesini sağlayan önemli unsurlardan bir tanesi gösterdikleri kerametlerdir. Menkıbelerde nakledilen bu kerametlerin velilerde bazen benzer bazen farklı şekillerde tezahür ettiği görülür. Halk nazarında veliler, sıradan insanların gerçekleştiremeyeceği ölülere diriltme, şekil değiştirme, hastaları iyileştirme, ateşe ve tabiat kültlerine hükmetme gibi pek çok insanüstü vasıflar sergileyebilir. Makaleye konu olan Horasan erenlerinden Koyun Baba, olağanüstü hâller sergileyen keramet ehli velilerden bir tanesidir. Kendisine atfedilen pek çok menakıpnamesi bulunan Koyun Baba'nın bu çalışmada Ahmet Taşğın'ın Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 2864/2 numarada bulunan yazma içerisindeki kerametleri incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde Koyun Baba'nın Sünni ve Bektaşî menkıbelerinde rastlanan *mekân aşma, öldükten sonra diri görünme, cinsi duygulardan uzak olma, öleceği yeri ve zamanı bilebilme, su çıkarma, cansız varlıkları konuşurma, vahşi hayvanları itaate alma, akıldan geçenleri bilme, geleceğe dair haberler verme, başkalarını ermişliğe kavuşturma, rüyalara girerek zor durumda kalanlara yardım etme* gibi kerametleri sergilediği görülmüştür. Bunların yanı sıra Sünni menkıbelerde rastlanan *peygamberleri rüyada görme ve onlar tarafından irşad edilme* ile Bektaşî menkıbelerinde tespit edilen *hasımlarını beddua ederek cezalandırma, kısır/yaşlı kadını çocuk sahibi yapma, ejderhayı öldürüp halkı kurtarma, mevsimin dışında çiçek veya meyve oldurma* gibi kerametlerin varlığı da menakıpnamede tespit edilmiştir.

Taşğın'da tespit edilen tayyimekân, öleceği yeri ve zamanı önceden bilme, mevsimin dışında çiçek-meyve oldurma, su çıkarma, cansız varlıkları konuşurma, vahşi hayvanları itaate alma, akıldan geçenleri bilme, peygamberi rüyada görme, ejderha ile savaşıma, mağarada ibadet, başkalarını ermişliğe kavuşturma, öldükten sonra dirilmiş görünme, zorda kalanlara yardım etme, cinsi duygulardan uzak olma ve beddua ile cezalandırma kerametlerinin Koyun Baba menakıpnameleri üzerine çalışmalar yapmış olan Hacı Yılmaz (1999), Zeki Gürel (2000), M. Şakir Çıplak (2001) ve Muzaffer Doğanbaş'ın (2015) eserlerinde de benzer şekillerde yer aldığı görülmüştür. Cinlerle temas (Doğanbaş, 2015, 68; Gürel, 2000, 167), mal-mülkün artması (Yılmaz, 1999, 27; Çıplak, 2001, 31), tenasüh (Yılmaz, 1999, 27, 32; Çıplak, 2001, 29), ehli hayvanlara söz geçirme (Yılmaz, 1999, 36; Çıplak, 2001, 73), cansız varlıkları kendiliğinden hareket ettirme (Yılmaz, 1999, 43; Çıplak, 2001, 115) gibi kerametlerin Taşğın'ın naklettiği menakıpta yer almadığı anlaşılmıştır.

Keramet açısından oldukça çeşitli bir yapıya sahip olduğu anlaşılan bu motiflerin genellikle semavi dinlere ait inanç motiflerini içerisinde barındırdığı anlaşılmıştır. Bilhassa Kutsal Kitap ve Kur'an'da peygamberler üzerinden nakledilen mucizevi

motiflerin menakıpnamede keramet adı altında Koyun Baba'ya atfedildiği görülmüştür. Dinî çerçevenin dışına çıkıldığında ise kerametlerin kaynakları arasında eski Türk inançlarının ve kültürlere de yer aldığı görülürken farklı milletlerin mitolojik yaratılarından da faydalandığı anlaşılmaktadır. Menakıpnamede nakledilen menkıbelerde Koyun Baba'da zuhur eden olağanüstü hâllerin her biri onun velayet gücünü kanıtlamaya yöneliktir. Aynı zamanda bu kerametler, kendisine saygı duyup karşısında eğilen güçlü kişilerin ve çokça müridin etrafında toplanmasına vesile olmuştur. Veliyi sıradan insanlardan ayıran keramet motiflerinin onun kutsal nitelik taşıyan bir din büyüğü olarak algılanmasını sağlamak ve her hareketinin kutsal bir olaymış gibi algılanmasına vesile olduğu anlaşılmaktadır. Toplumda söz sahibi olmasını sağlayan bu kerametler velinin yaşarken gördüğü saygıyı öldükten sonra da görmesini sağlamakta ayrıca günümüzdeki türbe inançlarının, türbelere duyulan saygının ve türbelerden medet ummanın da kökenini oluşturmaktadır.

Kaynaklar

- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. C3. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2008.
- Bayat, Fuzuli. *Türk Şaman Metinleri*. Ankara: Üç Ok Yayınları, 2005.
- Bayat, Fuzuli. *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006.
- Çıplak, M. Şakir. *Osmancık'ta Erenler Durağı Koyun Baba*. İstanbul: Horasan Yayınları, 2001.
- Çoruhlu, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Anahatları*. İstanbul: Kabalcı Yayıncı, 2002.
- Demirtaş, Sezai. *Türk Efsanelerinde Tayyimekân Tayyizaman Olgusu*. Konya: Palet Yayınları, 2022.
- Doğanbaş, Muzaffer. (2015). *Koyun Baba Velâyetnamesi*. İstanbul: Dört Kapı Yayınevi, 2015.
- Gölpınarlı, Abdulkadir. *Manakıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî "Vilâyet-nâme"*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1995.
- Gürel, Zeki. *KoyunBaba*. Ankara: Yörük Türmen Vakfı Yayınları, 2000.
- Gürel, Zeki. "Hacı Bektaş Velî'nin Halifelerinden Koyun Baba'nın Balkanlar'daki İzleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 91 (2019): 29-42.
- Kalaycı, Erkan. "Hermann Gunkel'in "Kaosla Mücadele" Teorisi Bağlamında Bektaşî Velâyetnamelerinde Ejderha ile Mücadele Üzerine Bir İnceleme". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 1 (2021): 357-378.
- Koçak, Aynur ve Gürçay, Serdar. "Alevî-Bektaşî Velâyetnâmelerinde Ejderha Motifi". *Journal of Analytic Divinity*. 1/1 (2017): 34-65.
- Köksel, Behiye (2019), "Halk İslam'ı Bağlamında Somuncu Baba ile İlgili Halk Anlatıları". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 68 (2019): 227-232.
- Kumartaşlıoğlu, Satı. "Mucizeden Keramete: "Yerden Su Çıkarma" Motifi Efsaneler". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 25 (2016): 119-139.
- Kumartaşlıoğlu, Satı. "Tayy-i Mekân Motifi Efsanelerde Savaşların Gizli Kahramanları". *Millî Folklor* 128 (2020): 48-59.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*. (Hzl.: Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Kurum, Uygur. *Bektaşî Velâyetnâmelerinin Motif Yapısı*. Doktora Tezi, Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.
- Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2016.
- Küçüktaşçı, Mustafa Sabri. "Zemzem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları. 44 (2013): 242-246.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Kültür Tarihi Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri (XV-XVII. Yüzyıllar)*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.
- Potapov, L. P. *Altay Şamanizmi*. çev. M. Ergun. Konya: Kömen Yayınları, 2012.
- Savaş, Hasan. "Dediği Sultan Menakıbnamesinde Tespit Edilen Keramet Motifleri Üzerine Kültürel Bir İnceleme". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 107 (2023):

253-265.

Say, Yağmur. "Hacı Bektaş Veli Tipolojisinin, Şücaeddin Veli ve Koyun Baba Simgesel Kimliklerindeki İzleri". *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu* (30-31 Ekim, 2009): 137-163.

Sezer, Ayşe. "Dedikodu, Mekân ve Statü". *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*. 13/31 (2020): 1040-1055.

Taşğın, Ahmet. "Nehrin Piri: Koyun Baba ve Menakıbı". *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*. 11 (2015): 117-174.

Taşğın, Ahmet. *Horasandan Balkanlara Ulaşan Eren Koyun Baba ve Menakıbı*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2017.

Yılmaz, Hacı. "Bilinmeyen Bir Koyunbaba Menâkıbnâmesi Üzerine". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 11 (1999): 21-52

Yurduseven, Sümeyye. "Alevî-Bektaşî Menâkıbnâmelerinde Renk Sembolizmi". *Tetkik* 3 (2023): 43-68.

Extended Abstract

There are many opinions that religions have an instructive/developmental structure. In addition, religions have God or gods and messengers appointed by these God/gods to convey order, morality and religious teachings in the world to people. These messengers are called prophets. One of the religions believed to have many prophets is Islam. God has endowed these messengers with different extraordinary characteristics. It is understood that the basis of these beliefs is the holy book of religion, the Qur'an and hadiths. Since no new prophet has come to the world and with the changing times, Velis have been given the ability to spread the Islamic religion to different geographies and teach the principles of the religion. Velis are people who are considered friends of Allah and are considered holy. In popular belief, they are considered to be people who devote themselves to Allah, perform all their actions in the way of Allah, and Allah has chosen them as friends to him. In addition, it is understood that parents have made very important contributions to the spread of the Islamic religion in Turkish countries and especially in Anatolia. Velis who are assigned such important duties are surrounded by people who respect them and are called "mürîd". Works have been written that ensure that information about the Velis, who have become the people to whom the public applies to them in every difficulty and problem, reaches today. These works have been registered with names such as "menakıpname", "velayetname". The content of the works is composed of the life stories of the "Velis" who assumed the propriety of spreading the religion of the prophets and becoming exemplary persons by making the religious teachings accepted among the people. Although it is not certain about the period in which they were written and the personalities of that period, it is seen that in these books, which provide some information, the Velis have features similar to the extraordinary features described as miracles in the prophets. It is understood that these unusual features, described as miracles and impossible to manifest in ordinary people, exist in many Velis. One of the parents who has multiple blessings in his body is the "Koyun Baba".

One of the important elements that allows Velis to be accepted as holy people, to gather many disciples around him and to be able to take his reputation out of the region where he is located is the gifts they show. It is seen that these blessings conveyed in the menkıbes are sometimes manifested in similar and sometimes different ways in the Velis. In the eyes of the people, Velis can exhibit many superhuman qualities that ordinary people cannot perform, such as raising the dead, changing shapes, healing the sick, ruling fire and nature cults. The Koyun Baba who is the subject of the article is one of the *eren* of Khorasan. In this study, it was seen in Sunni' and Bektashi' menkıbes that he exhibited such virtues as transcending space, appearing alive after death, being far from sexual feelings, knowing the place and time to die, extracting water, making lifeless beings talk, making wild animals obey, knowing what is passing through the mind, giving news about the future, bringing others to wisdom, helping those who are in difficult situations by entering into dreams. In addition, the existence of such miracles as seeing the prophets found in Sunni menkıbes in dreams and being "instructed" by them, punishing

their opponents identified in Bektashi' menkıbes by cursing, making a barren /old woman have children, killing a dragon and saving the people, killing flowers or fruits out of season have also been determined in the menkıpname.

It has been understood that these motifs, which are understood to have a very diverse structure in terms of "miracle/keramet", usually contain the motifs of belief belonging to the heavenly religions. In particular, it has been seen that the miraculous motives conveyed through the prophets in the Holy Book and the Qur'an are attributed to Koyun Baba under the name of miracle in the menkıpname. When it goes beyond the religious framework, it has been seen that ancient Turkish beliefs and cults are also among the sources. It was also clear that the mythological creations of different peoples were used to their advantage. It is seen that each of the extraordinary states that appear in Koyun Baba is aimed at proving his power of custody. At the same time, these ceremonies have been instrumental in bringing together powerful people and many disciples who respect and bow down to him. The virtues that distinguish the Veli from ordinary people have ensured that he is perceived as a religious elder with a sacred quality. These gifts, which enable him to have a say in society, ensure that the parent sees the respect he saw while living, even after death. In addition, it constitutes the origin of today's shrine beliefs, respect for shrines and med from shrines.